

EEN INTERSECTIONEEL PERSPECTIEF OP DE COMPLEXE LEVENSSITUATIES VAN VROUWEN MET EEN DRUGVERSLAVING IN HERSTEL

Mara Vandeveld, masterscriptie

Verslaving wordt in onderzoek traditioneel benaderd als een mannenproblematiek (Greenfield et al., 2007). De aandacht voor gender in wetenschappelijke literatuur over drugs neemt toe, al ontbreekt vaak aandacht voor de unieke posities waarin vrouwen met een drugverslaving zich bevinden. Vrouwen met een drugverslaving worden nog te vaak beschouwd als een homogene groep, waarin ieder individu met dezelfde problemen kampt (Ettorre, 2015; Neale et al., 2014). Daarnaast lijkt er in wetenschappelijk onderzoek ook weinig ruimte te zijn voor de ervaringen en verhalen van vrouwen met een drugverslaving zelf.

Voor mijn masterproefonderzoek ging ik een diepgaand proces aan met drie vrouwen met een drugverslaving in herstel. Alle drie volgden ze het residentiële TG programma in De Kiem. Samen gingen we op zoek naar een antwoord op de vraag *“Wat kunnen we leren van de complexe levenssituaties van vrouwen met een drugverslaving in herstel?”*. Dat we heel veel van deze krachtige en sterke vrouwen kunnen leren, moet ik je waarschijnlijk niet vertellen. Maar ik doe het toch even, aan de hand van de resultaten die naar boven kwamen gedurende het onderzoeksproces.

Voor ik mijn resultaten kort weergeeft, zal ik eerst nog ‘intersectionaliteit’ uitleggen, een begrip dat stond centraal in mijn onderzoek. Intersectionaliteit of kruispuntdenken is de interactie van meerdere identiteiten en ervaringen van uitsluiting en ondergeschiktheid (Davis, 2008). Bijvoorbeeld: een vrouw met een drugverslaving zal over het algemeen nog meer geconfronteerd worden met stigmatisering en vooroordelen dan een mannelijke peer. De interactie tussen haar ‘vrouw-zijn’ en het ‘druggebruiker’ zijn, zorgt er dus voor dat de vrouw zich in een nadeligere positie bevindt in onze samenleving.

Methodologie – Hoe verliep het onderzoek?

Met elk van de vrouwen waren er drie interview-rondes en een vierde contactmoment waarop de ondervindingen werden teruggekoppeld. In een eerste gesprek werd gewerkt aan de hand van timeline mapping. Concreet werd er gevraagd aan de deelnemers om hun levensverhaal te vertellen aan de hand van een tijdslijn, die ze ook konden tekenen. Zo werd het verhaal in de handen van de participanten gelegd en fungeerde de tijdslijn als een mentale en visuele steun voor de vrouwen doorheen het gesprek (Kolar et al., 2015).

Tijdens de twee volgende interviews werden verschillende thema’s, die in vorige gesprekken aan bod kwamen of waarvan er nood was aan verdere exploratie, teruggekoppeld naar de participanten. Deze thema’s werden geselecteerd door het herbeluisteren van de voorgaande interviews en door een thematische analyse uit te voeren. De terugkoppeling van de thema’s zorgde voor diepgang. Aangezien er gekozen werd om de ervaringen van vrouwen met een drugverslaving te exploreren, is er bewust veel ruimte gelaten om hen te laten vertellen over wat er op dat moment spontaan naar boven kwam en hier dan mee aan de slag te gaan.

In het vierde en laatste interview werden de vijf thema’s die naar boven kwamen uit de thematische analyse teruggekoppeld naar de participanten en werd hun mening hierover gevraagd. Zo werd er nagegaan of de conclusies die getrokken werden juist aanvoelden voor de participanten.

Resultaten – Wat kunnen we leren?

Zoals al aangehaald, kunnen de resultaten opgedeeld worden in vijf thema's: *De Wortels*, *'Eens verslaafd, altijd verslaafd'*, *Vind mij alsjeblieft lief*, *Mijn zoon is mijn alles* en *Zichzelf belangrijk genoeg vinden*. Hieronder zal ik deze even kort toelichten. Doorheen de tekst kan je ook enkele quotes terugvinden van de vrouwen die deelnamen aan het onderzoek.

In het eerste thema, *De Wortels*, werd duidelijk dat opgroeien voor de participanten geen gemakkelijke opgave was. Een jeugd die getekend was door geweld, misbruik en incest zorgde voor de aanzet van een moeilijk leven. Opvallend is dat de gebeurtenissen uit de jeugd van de vrouwen, de wortels, doorheen hun hele leven een invloed blijven hebben. Zo werd doorheen de interviews bijvoorbeeld duidelijk dat het eerste druggebruik van de vrouwen een duidelijke link heeft met hun opvoedingssituatie. Dit ligt in lijn met het onderzoek van Meulewaeter, De Pauw & Vanderplasschen (2019).

"Maar het zit veel complexer in elkaar. Het geeft allemaal elkaar een hand hé. En dan is het heel moeilijk, vind ik, om de wortel van het probleem, om die wortels te gaan ontdekken voor uzelf en daar dan, want daar komt het meestal op neer hoor." – Paula

Het tweede en tevens ook het grootste thema, *'Eens verslaafd, altijd verslaafd'*, kadert aan de hand van vier subthema's hoe de deelnemers kijken naar hun gebruik, herstel, toekomst en het leven als (ex) verslaafde, zowel vroeger als nu.

"Eens verslaafd, altijd verslaafd. Zeggen er veel. (...) Het is wel iets dat ge voor de rest van uw leven meedraagt, daar niet van, maar het is niet omdat ge verslaafd zijt geweest dat ge niet meer er kunt geraken." – Hannah

Het werd duidelijk dat er steeds sprake was van een duidelijk moment waarop het gebruik van de participanten escaleerde. Zo valt ook te lezen in onderstaande quote. Dit kantelmoment was vaak gelinkt aan een traumatische gebeurtenis, zoals het overlijden van een steunfiguur.

"Wat heb ik opgeschreven, voor mij, eigenlijk het begin van mijn gebruik is eigenlijk de scheiding geweest eh, dat heeft mij de dieperik in geduwd." – Marthe

Ook alvorens de vrouwen de stap zetten naar de drughulpverlening was er sprake van een kantelmoment. Uit de verhalen blijkt dat de vrouwen steeds een zogenaamd dieptepunt bereikten voor ze in opname gingen (Koski-Jännes, 1998). Daarnaast vertelden de participanten ook over de functie die druggebruik voor hen had. Enerzijds gebruikten ze drugs om niet meer te moeten voelen en anderzijds beschouwden ze drugs als een hulpmiddel om te kunnen blijven functioneren. Als het over herstel ging, werden ook verschillende zaken duidelijk. Zo werd het belang van te willen veranderen aangehaald. Daarnaast vertelden de vrouwen over hun programma in de therapeutische gemeenschap. Het werd duidelijk dat ze op een zeer positieve manier naar hun tijd daar terugkeken, ondanks het feit dat het voor hen alle drie een zware periode was. Opvallend is ook dat herstel voor alle drie de vrouwen een andere invulling heeft. De participanten geven aan dat herstel gepaard gaat met het willen en kunnen verwerken van de onderliggende problemen, de wortels, die mee de basis tot verslaving vormen (Llewellyn-Beardsley et al., 2019). Tenslotte werd bevestigd dat problemen rondom iemand met een verslaving niet verdwijnen bij het abtinent zijn (Slade et al., 2012).

Als derde thema werd *Vind mij alsjeblieft lief* uitgewerkt. Hier werd er een link duidelijk met het eerste thema. Doordat de vrouwen doorheen hun jeugd gebrek hadden aan een omgeving waar ze graag gezien werden, zij het elk op een andere manier, werd de zoektocht naar liefde een rode draad doorheen hun leven. Het gevolg hiervan was het terechtkomen in destructieve partnerrelaties.

“Ja, ik liet mij enorm hard bepalen door alles wat da die deed, alles wat dat die zei. Ik was, ik ben-, allez, tot een goeie 2 maand geleden was ik daar ook nog altijd bang van hé. Euhm. Ja. Bang, ja, het feit van, die heeft altijd boven mij gestaan en die kon altijd, die moest maar één ding zeggen en Marthe was weg.” – Marthe

De vrouwen gaven aan bij hun partners te blijven om redenen zoals angst om alleen te zijn, eenzaamheid of het gevoel te hebben vast te zitten. Het werd duidelijk dat deze geschiedenis van traumatische gebeurtenissen in relaties zijn sporen nalaat en invloed heeft op de huidige relaties van de participanten (Covington, 2008). Niet alleen op vlak van relaties, maar ook bij andere steunfiguren. Uit de gesprekken kwam ook het belang van steunfiguren naar boven en de impact van het ontbreken ervan (Neale et al., 2014).

Het voorlaatste thema gaat over kinderen en kinderen krijgen en werd daarom passend *Mijn zoon is mijn alles* genoemd. De vrouwen gaven aan zwanger te zijn in precare situaties.

“Dus ik geloofde dat in de gevangenis ook niet als ze zeiden van ‘proficiat, ge zijt zwanger’. Die proficiat vond ik al teveel. Het was niet echt de situatie waarin ik zat, dat ik nog een kind op de wereld wou zetten.” – Hannah

Desondanks was het mama worden vaak een ‘eye opener’. De vrouwen gaven aan dat hun kinderen een belangrijke rol spelen in hun leven en zelfs de redenen waren waarom ze in opname gingen, wat in lijn ligt met de bevindingen van Neale et al. (2014).

“Ja, ik denk dat het heel moeilijk, dat het ook moeilijker aanvaardbaar is in de maatschappij dat een mama gebruikt, dan een papa.” – Paula

Mama-zijn heeft een grote impact (gehad) op de levens van de participanten. Ze vertelden dat ze worstelden met het zijn van een verslaafde mama, maar desondanks toch een groot belang hechten aan het opnemen van de mama-rol. Het niet kunnen vervullen van die rol heeft een enorme impact. Mama-zijn gaat ook gepaard met schaamte en schuldgevoelens, voornamelijk naar hun kinderen toe.

Zichzelf belangrijk genoeg vinden is het laatste thema. Hier werd duidelijk dat de vrouwen, voornamelijk voor hun opname, de zorg voor anderen als primair beschouwden. Zorgen voor zichzelf blijft een uitdaging. Ook vertrouwen hebben in zichzelf blijft moeilijk voor de participanten.

“Dat ik alles en iedereen laat voor wat het is hé. Het is ook een stukske mijn eigen belangrijk genoeg vinden om, of het waard vinden om vrienden te hebben. Ja.” – Hannah

Net zoals in voorgaand onderzoek (Ettorre, 2015; Gueta, 2017; Neale et al., 2014) geven de resultaten aan dat vrouwen met een drugverslaving in herstel zich inderdaad in unieke levenssituaties bevinden. Als er gekeken wordt vanuit een intersectioneel perspectief valt de interactie tussen de verschillende deelidentiteiten van de vrouwen op. Er zijn spanningsvelden zichtbaar, niet alleen tussen de te onderscheiden deelidentiteiten, zoals mama-zijn en een vrouw met een drugverslaving-zijn, maar ook tussen de deelidentiteiten en de context waarin de vrouwen zich bevinden. Zo wordt duidelijk dat leven als een vrouw in een ‘mannenmaatschappij’ invloed heeft op de ervaringen van vrouwen met een drugverslaving, zoals ook Covington (2008) stelde. Daarnaast bleek intersectionaliteit ook een manier te zijn om aandacht te hebben voor de individuele ervaringen van de participanten, wat in lijn ligt met de bevindingen van Gueta (2017). Het is duidelijk dat de deelnemers elk een unieke kijk hebben op de wereld en dat hun ervaringen deze mee kleur geeft. Zo kijken de participanten bijvoorbeeld allemaal op een andere manier naar herstel, ondanks het feit dat ze hetzelfde residentiele programma volgden.

Tenslotte werd al snel duidelijk dat de ervaringen uit de jeugd van de vrouwen een blijvende rol blijven spelen doorheen hun leven. Het concept van *de wortels*, waarbij ervan uitgegaan wordt dat alles met elkaar verweven is, zorgde hierbij voor een verrassend inzicht. Het concept wijst erop dat er niet alleen sprake is van interactie tussen deelidentiteiten, maar ook van interactie tussen ervaringen, trauma's, kantelmomenten, ... met deze deelidentiteiten. Daarenboven is er ook sprake van een wisselwerking tussen al deze factoren onderling. Het is een uitgangspunt dat verder geëxploreerd kan worden en misschien nog verder gaat dan intersectionaliteit. Hoe dan ook is het evengoed een concept om extra aandacht te hebben voor de individuele situaties van vrouwen met een drugverslaving.

Aanbevelingen werkveld – Wat kunnen we meenemen naar de praktijk?

Eén van de grootste kritieken op onderzoek dat een intersectioneel perspectief hanteert, is dat soms moeilijk de vertaalslag gemaakt kan worden van het theoretisch onderzoek naar het praktisch werkveld (Cho et al., 2013). In dit deeltje zal getracht worden om de link te leggen tussen onderzoek en praktijk en zullen enkele aanbevelingen voor het werkveld worden geformuleerd.

In lijn met het onderzoek van Neale et al. (2014) en Schamp et al. (2018), duiden de resultaten op het belang van gendersensitiviteit in behandeling. Het is essentieel om aandacht te (blijven) hebben voor de drempels die vrouwen ervaren bij het zoeken naar hulpverlening. Voornamelijk omdat deze drempels voor vrouwen vaak nog harder voelbaar zijn (Schamp et al., 2018). Zo hebben vrouwen met een verslavingsproblematiek vaker kinderen onder hun hoede dan hun mannelijke peers (Neale et al., 2014). Het faciliteren van programma's waar ouders met hun kinderen terecht kunnen, kan dus een drempelverlagende factor zijn. Dit wordt ook duidelijk door de verhalen van de respondenten, twee van de drie volgden een TG programma samen met hun kinderen. Sterker nog, ze zouden het residentiële programma nooit gevolgd hebben zonder hun kinderen als extra motiverende factor.

Daarnaast is attent zijn voor de unieke positie waarin vrouwelijke druggebruikers zich bevinden van belang. Daarbij moet het beschouwen van gender als een dichotome en onafhankelijke predictor voor herstel losgelaten worden (Greenfield et al., 2007). Het hanteren van intersectionaliteit, waarbij men rekening houdt met de interactie tussen deelidentiteiten en aandacht heeft voor de interactie tussen die deelidentiteiten en machtsstructuren, kan ook toegepast worden in de praktijk. Het kan een manier zijn om vrouwen met een drugverslaving in herstel te benaderen en attent te zijn voor de individuele uitdagingen waarmee de vrouwen geconfronteerd worden. Zo gaf één van de respondenten bijvoorbeeld aan haar termijn in de gevangenis als een heel moeilijke periode te beschouwen, terwijl een andere respondent dit net niet zo ervaarde. De eerste participant zal misschien doorheen de behandeling het stuk 'gevangenis' moeten verwerken om tot herstel te kunnen komen, terwijl dit voor de andere respondent allicht niet het geval zal zijn.

Verder is het ook belangrijk om ook in de praktijk bewust te zijn van het feit dat vrouw-zijn in een door mannen gedomineerde wereld een impact nalaat (Convington, 2008). Verslaving wordt traditioneel benaderd als een mannen-problematiek en de verslavingszorg is aan de hand daarvan ingericht. Dit heeft invloed op vrouwen met een verslavingsproblematiek die toenadering zoeken tot de drughulpverlening.

De resultaten van dit onderzoek kunnen ons ook iets leren over herstel. Het is duidelijk dat herstel voor ieder van de participanten een andere invulling heeft, wat in lijn ligt met het onderzoek van Dekkers (2020). Daarnaast werd ook het idee dat herstel meer is dan enkel het stoppen met het gebruiken van een bepaald product bevestigd (Dekkers, 2020; Laudet & White, 2010). Het belang

van aandacht voor andere levensdomeinen in het herstelproces werd duidelijk. Uit de resultaten komt bijvoorbeeld het belang van het hebben van steunfiguren en het leren zorgen voor zichzelf naar boven. Tenslotte werd ook duidelijk dat herstel samengaat met het aanpakken van wat er aan 'de basis' van de verslaving ligt. De participanten gaven aan dat ze meerdere stoppogingen ondernamen, maar dat herstel pas kwam op het moment dat ze enerzijds zelf wilden veranderen en anderzijds verschillende zaken konden verwerken (Leamy et al., 2011).

Conclusie

Als afsluitende noot wil ik ook hier de fantastische, sterke en inspirerende vrouwen die aan dit onderzoek meewerkten bedanken. Zonder hen was dit onderzoek niet mogelijk geweest. Ik wil hen bedanken voor hun tijd, moeite en het durven kwetsbaar zijn. Ze hebben mij enorm geïnspireerd en ik hoop dat ik via mijn onderzoek ook anderen kan inspireren tot nadenken. Nadenken over vrouw-zijn in een maatschappij die nog steeds gedomineerd wordt door mannen. Nadenken over welke impact dit kan hebben op vrouwelijke druggebruikers. Nadenken over hun eigen beeld over vrouwen die drugs gebruiken. Nadenken over hoe persoonlijke ervaringen ons uniek maken. Gewoon, nadenken.

Referentielijst

- Cho, S., Crenshaw, K. W., & McCall, L. (2013). Toward a field of intersectionality studies: Theory, applications, and praxis. *Signs: Journal of women in culture and society*, 38(4), 785-810.
- Covington, S. (2003). *Beyond trauma*. Center City, MN: Hazeldon.
- Covington, S. S. (2008). Women and addiction: A trauma-informed approach. *Journal of psychoactive drugs*, 40(sup5), 377-385.
- Davis, K. (2008). Intersectionality as buzzword: A sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful. *Feminist theory*, 9(1), 67-85.
- Dekkers, A. (2020). *Pathways to addiction recovery: exploring personal experiences and support needs*. Ghent University,
- Ettorre, E. (2015). Embodied deviance, gender, and epistemologies of ignorance: re-visioning drugs use in a neurochemical, unjust world. *Substance use & misuse*, 50(6), 794-805.
- Greenfield, S. F., Brooks, A. J., Gordon, S. M., Green, C. A., Kropp, F., McHugh, R. K., . . . Miele, G. M. (2007). Substance abuse treatment entry, retention, and outcome in women: A review of the literature. *Drug and alcohol dependence*, 86(1), 1-21.
- Gueta, K. (2017). A qualitative study of barriers and facilitators in treating drug use among Israeli mothers: An intersectional perspective. *Social Science & Medicine*, 187, 155-163.
- Kolar, K., Ahmad, F., Chan, L., & Erickson, P. G. (2015). Timeline mapping in qualitative interviews: A study of resilience with marginalized groups. *International Journal of Qualitative Methods*, 14(3), 13-32. 38
- Koski-Jännes, A. (1998). Turning points in addiction careers: five case studies. *Journal of Substance Misuse*, 3(4), 226-233.
- Laudet, A. B., & White, W. (2010). What are your priorities right now? Identifying service needs across recovery stages to inform service development. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 38(1), 51- 59.
- Leamy, M., Bird, V., Le Boutillier, C., Williams, J., & Slade, M. (2011). Conceptual framework for personal recovery in mental health: systematic review and narrative synthesis. *The British Journal of Psychiatry*, 199(6), 445-452.
- Llewellyn-Beardsley, J., Rennick-Egglestone, S., Callard, F., Crawford, P., Farkas, M., Hui, A., . . . Ramsay, A. (2019). Characteristics of mental health recovery narratives: systematic review and narrative synthesis. *PloS one*, 14(3).
- Meulewaeter, F., De Pauw, S. S., & Vanderplasschen, W. (2019). Mothering, substance use disorders and intergenerational trauma transmission: An attachment-based perspective. *Frontiers in psychiatry*, 10, 728.
- Neale, J. (2004). Gender and illicit drug use. *British Journal of Social Work*, 34(6), 851-870.
- Neale, J., Nettleton, S., & Pickering, L. (2014). Gender sameness and difference in recovery from heroin dependence: a qualitative exploration. *International Journal of Drug Policy*, 25(1), 3-12.
- Schamp, J., Simonis, S., Van Havere, T., Gremeaux, L., Roets, G., Willems, S., & Vanderplasschen, W. (2018). Towards gender-sensitive prevention and treatment for female substance users in Belgium. In: *Final Report Brussels: Belgian Science Policy*.
- Slade, M., Amering, M., & Oades, L. (2008). Recovery: an international perspective. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 17(2), 128-137.
- Slade, M., Williams, J., Bird, V., Leamy, M., & Le Boutillier, C. (2012). Recovery grows up. *Journal of Mental Health*, 21(2), 99-103.